

O lacună în cercetările despre onomatopee de la noi e neglijarea indicării sistematice a termenilor de comparație vecini, pentru Moldova, în special, a paralelelor ruțene, adesea extrem de instructive: un *tprru!* 'Haltruf für Pferde' (Želechowski, II, 978) se află, întocmai, la noi, ca și un *țiba!* 'marsch!' (zum Hunde) (*ibid.*, II, 1054); un *rilja!* 'Scheuruf f. Gänse' (I, 142) e identic cu *halea!* al nostru, etc. — În rut. *ts!* 'interj. pentru tăcere și mirare' (II, 990) se confundă, oarecum, rom. *st!* (cf. *pst!* / *fst!*), indicând tăcerea, și *ts!* (*nts!* / *fff!*), exprimând mirarea, precum în rut. *tfê!* / *tfû!* / *thù!* 'pfui!' (995) apare al nostru *tfê!* / *tfî!* / *tfû!* (interj. imitând sau însoțind scuiparea), iar în rut. *tjò!* 'holla! lass doch!', *tjo-tjo!* 'interj. bei Bewunderung und Spott' (*ibid.*), *tiohú!* (996) avem pe *tîò!* / *tihò!* (*tîohă!*) al nostru. — Rut. *tjo-tjo-tjo!* e și un 'Lockruf d. Hühner' (cf. *tiugu-tiugu!*), găina numindu-se în limba copiilor și: *tjutja* (*ibid.*). — Rom. *ceala!* și *cea bou!* apar în rut. *čala!* și *čabé!* (II, 1059).

V. Bogrea.

6.

O străveche formulă de exorcism în descântecele noastre.

Într'un descântec „de mătrici“ din colecția Bârlea (*Descântece, vrăji, farmece și desfaceri*, București 1924, p. 360), Maica Domnului e împlorată:

Să-i strângă [bolnavii] mătricile și rosurile
Din toate inchieturile
Să le ducă
În pădurile cele întunecoasă,
Unde cocoșii negri nu cântă,
Vaca neagră nu rage,
Rădăcină nu se trage,
Foc nu se face:
Acolo se peie și să răspeie ...

În aceeași colecție, p. 365, într'un descântec „de bubă“, răul e trimis:

... În loc necercetat,
Unde cocoșii negri nu cântă,
Unde oameni nu umblă:
În munții Galareului.

Formula e bine cunoscută. Am citat-o după culegerea mara-mureșană, pentru că e una din cele mai nouă; dar o găsim pre-tutindeni :

Să te duci
Unde *popă nu toacă*,
Unde *cocoș negru nu cântă*,
Unde *fata mare cosiță nu'mpletește*

sună un descântec din colecția de literatură populară a lui Păsculescu (p. 147); iar în vechea culegere a lui G. Dem. Teodorescu, lelele sunt învitate (p. 380) în acești termeni :

Voi, Eliilor,
vă duceți în locuri depărtate,
în baltă, trestia, pustietate,
unde *popa nu toacă*,
fata nu joacă

La fel, în colecția, mai nouă decât cea a păr. Bârlea, *Mărgăritarele Banatului* (Timișoara [1925]), scoasă de Lucian Costin :

Duceți-vă în munți codri pustii,
In putrezile rădăcini,
Unde *nu-i glas de cocoș*,
Nici *fluierătură de voinic*. (p. 48).

Luați-vă și vă duceți,
Unde cal n'o călări,
Fată chica n'o'mpletî,
De Hristos n'o pomeni. (p. 49).

În zănoagă le duceă,
Unde *cocoșul nu cântă*,
Calul nu râncheză,
Și săcurea nu tăia,
Fata mare nu'mpletește,
Voinicul nu chioțește. (p. 51).

Să te duci în munți pustii,
Unde om nu locuește,
Nici nu-i urmă de secure,
Nici *glas de cocoș*. (p. 56).

Sau, cu o coloratură specială :

Voi duceți-vă în codri pustii,
Unde vă așteaptă masa cu făclii.
.....
Să te duci și pe jos în codrii pustii,
Că v'așteaptă mese întinse
Cu făclii aprinse (p. 53).

Să vă duceți
 În munți-strămunți,
 Că acolo vă așteaptă
 Cu mese'ntinse
 Cu făclii aprinse,
 Unde nu-i
 Nici tăietură de voinic
 Nici glas de fată mare (p. 56 sq.).

Și tot așa, într'o altă colecție bănățeană de descântece (E. Hodoș, Sibiu 1912, p. 27):

Du-te'n văi și munți
 Cărunți,
 Acolo-s mese'ntinse
 Și făclii dalbe
 Aprinse.
 Și păhare scrise.
 Acolo să lăcuești
 Și să salășluești!

Sau încă, într'o recentă colecție, mai puțin cunoscută, a păr. Bălășel (ed. „Ramuri“, I², 17 sq.):

Să se ducă în scorburii pârlițe,
 În păduri îmbumbite,
 La fetele lui Ler împărat¹,
 Că-i adastă cu mese puse
 Și cu făclii aprinse,
 Să bea, să se veselească,
 De trupul (cutăruia) să lipsească,
Cocoșu'n prag a cântat

Ori (p. 40):

În ostroveala mărilor să te duci

Sau, mai precis:

În coadele² mărilor
 În rădăcinile pragurilor³,
 Unde popă nu toacă,
 Unde cocoși nu cântă,
 Unde câne nu latră

¹ E vorba de *Iele*, zise și „fetele lui Sandu“ (p. 130), obișnuit: *Sandru*. De remarcat, în special, epitetul: *Mironice*, ce li se dă (p. 131), împreună cu acela de „Diaconese“ și „Împărătițe“ (p. 132): să fie = *emiroaice* (cf. *ami-roană*)? (Cf. însă: *moroaice* și *mereonce* din alte variante).

² Golf, sân, lagună.

³ Cataractă.

Ori (p. 77) :

Să te duci în munți,
La fetele lui Crai,
C'acolo sânt mese puse
Și făclii aprinse,
Acolo ște cina,
Acolo hodina . . .

Și, iarăși precizând (p. 101) :

În muntii cărunți,
La brazii mărunți,
Acolo să trăești,
Acolo să vâcuești . . .

Sau, în sfârșit (p. 110) :

În muntii
Cudcudați . . .¹

Uneori, acele „locuri depărtate“ sau „necercetate“, acele „puștietăți“, etc., sânt precizate geografic : Duhurile rele sânt trimise „în Veneția“ (v. DR., I, 265, n. 2), care poate fi, totuși, apelativul *vinefie* „cer“, sau „la *Maroga*“ (= Maroc ?)², unde le „așteaptă, cu mese 'ntinse, cu făclii aprinse și cu păhare pline“ (Teodorescu, p. 358). Sânt echivalente ale acelei *Anatoliei*, care apare, de asemenea în cântecele populare, cu timbrul acesta (v. DR., II, 431) :

Peste *Nadolie*,
Cea țară pustie . . .
Peste *Nadolie*,
Cele țări pustie . . .

Important e, însă, prin ce elemente de viață, cari le lipsesc se definesc acele locuri — și semnificativ, că, printre ele, figurează mai totdeauna *cocoșul*.

E o trăsătură, străveche a exorcismelor, aceasta.

În faimoasele *Εὐχαὶ Ἱεροῦ*: ἐξορκισμοὶ πρὸς τοὺς πάσχοντας ὑπὸ δαιμόνων καὶ ἐκάστην ἀσθενέειαν, atribuit Sf. Vasilie-cel-Mare (Migne, *Patrologia Graeca*, XXXI, col. 1681), este o litanie, unde spiritul răul e îndreptat εἰς γῆν ἀνδρον, ἔρημον, ἀγεώργητον, ἣν ἀνθρώπος οὐκ οἰκεῖ³, iar într'o *εὐχή* din Fritz Pradel (*Religionsge-*

¹ Aluzie, la *cotcodăciți*?

² Cf. însă și sl. *maroga* 'Streif, Fleck', despre vaci (Miklosich. *Et. Wb.*, cu trimitere la *Maura*). cum și *moroaca* = *moroaica* (Teodorescu, p. 365).

³ Cf. Bernhard Schmidl (*Der böse Blick und ähnlicher Zauber im neugriech. Volksglauben*, în *Neue Jahrbücher f. d. klass. Altertum*, 1913, p. 610, n. 1), care compară : „ὅπου αἱ εἰλαφοὶ τὰ κέρατα ἀποβάλλουσιν“ (cf. : „leși și du-te în *coarnele cerbilor*“, într'un descântec din col. Tocilescu, I¹, 627).

schichtliche Versuche und Vorarbeiten, III, p. 268) durerea de cap e alungată de Mântuitorul pe un Munte, „unde câne nu latră și cocoș nu cântă“ (ὄπου κύων οὐκ ὄλαται δὲ τε ἀλέκτωρ οὐ φωνεῖ).

Formula e însă și mai veche, putând fi urmărită până în sec. al II-lea al erei creștine, de când datează placa de plumb pe la Amorgos, pe care e scrisă o *defixio* la adresa Demetrei (v. Homolle, în *Bulletin de Correspondance hellénique*, XXV [1901], p. 414).

Această trimitere a duhurilor necurate în pustii și secrete locuri, unde nu se pomenește „țipenie de om“, concordă perfect cu psihologia și formulele exorcizării și izgonirii dracului însuși (cf. *ducă-se pe pustii*, ca nume al dracului și al epilepsiei). R. Wunsch a adunat, sub titlul de *Zur Geisterbannung im Altertum* (în „Festschrift zur Jahrhundertfeier der Universität zu Breslau“, Berlin, 1911, pp. 9—32), o sumă de exemple de formule conjuratorii. Conjurate cu formule ca: ἔξελεθε, ἀναχώρει, *tolle te, exi, abi*, etc., după ce și-au îndeplinit „chemarea“, spiritele sânt „liberate“ (ἀπολύειν) și lăsate să se întoarcă — ori chiar expediate — la domiciliul lor natural, prin formulele: χώρει εἰς τοὺς ἰδίους τόπους, δόμενδε, εἰς τὰ ἴδια βασιλεια, — înțelegându-se sau numindu-se Tartarul¹ ori Pământul —, ori să intre în anumite animale, „Seelentiere“, în care obișnuesc a locui, precum: capra, corbul, porcul².

Mai rămâne însă o chestie de lămurit: de ce „cocoș *negru*“ (cf. *cocoș-gaiu*, „năzdrăvan“)?

Lucrul se explică foarte ușor prin aceea că, în descântece (ἐπιφθαι, *incantamenta*), e vorba, în mod firesc, de cocoșul *infern*al, consacrat Persefonei, deci de cocoșul *negru*, iar nu de cocoșul *roș*, care se pune pe edificii, simbolizând focul (fulger sau incendiu),

¹ Cf. ἔρρε ποδ' Ἄιδαν σ. ἐν Τάρταρον (Plutarch, *Moralia*, p. 241 A; Suidas. Εἰρώταν, p. 643). — Exact așa, în col. Costin (p. 49): „Eu pe tine [ceas slab] te iau și te trag *în mijlocu pământului*. . . Unde om viu n'o locui, Nicî cu mine n'o vorbi. . .“.

² Cf. ἐς αἴγας, κατ' αἴγας ἀγρίας, ἐς κόρακας, etc. — Relativ la aceste din urmă, trebuie să observăm, pe de o parte, explicația dată de Kukules, în legătură cu expresia lat. *corvorum offa* (aluzie la soarta spânzurațiilor), iar, pe alta, sensul atenuat de „envoyer promener“ al derivatului σκορακίσειν (cf. și eufemisticul ἐς μακαρίαν). — Și germ. *vogelfrei* înseamnă, nu „friei wie der Vogel“, ci: „friei für den Vogel“, prin aluzie la corpul osânditului, devenit după executare prada păsărilor (cf. R. Riegler, *Das Tier im Spiegel der Sprache*, pp. 96 și 146).

de care trebuie să apere clădirea. Credința în puterea antidemonică, apărătoare, a cântatului cocoșilor, vestind ivirea luminii neprielnice duhurilor rele, stă, în ambele cazuri, la temelia acestor manifestări: de la sarcofagele din sec. al IV-lea până la columnele comemorative din Bavaria superioară de azi, unde apare încă celticul „Gockel”¹, *gallus gallicus* veghiază neadormit asupra destinului umanității. De aceea nu ne putem mira când îl vedem că apare, în exact aceeași legătură simbolică din descântecele noastre și străvechile formule magice elene, în cutare. „chanson de geste” francez (*Huon de Bordeaux*, v. 2890 sqq.):

Sauvages teres trova Hues asés;
Par Femenie est outre trespasés:
C'est une tere ù moult a pouretés:
Solaus n'i luit, feme n'i puet porter,
Ciens n'i aboie, ne *kos n'i puet canter*,

În sfârșit, în ce privește, așa-zicând, tehnica intervenției cocoșului în descântece, adăugim, ca piese de demonstrație, următoarele pasagii din colecția Bălășel, care ni se par deosebit de instructive (pp. 104—5):

Taci, cocoș, din cântat
Și cioban din chiuit,
Să i treacă [cutăruia] de obrintit.

.
Intr'o pădure neagră
Zbiară o oaie neagră
Și latră un câne negru,
Și chiotește un păcurar negru.
Tacă oaia din zbierat
Și cânele din lătrat
Și păcuraru din chioit
Trecu și [cutăruia] de obrintit.

.
Cocoșii cântară,
Porcii se sculară,
Câinii lătrară.
Venin de la [cutare] mâncară;
Iar [cutare] rămase curat
Și ușurat.

V. Bogrea.

¹ V. în special cap. *Hellenisches im Christentum* din Ed. Stemplinger, *Die Ewigkeit der Antike*, Leipzig, 1924, p. 148.